

Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Karikatür Okuryazarlığının  
Değerlendirilmesi

Evaluation of Caricature Literacy In Middle School Turkish Language Textbooks

Hatice ALTUN ALKAN<sup>a</sup>, Derya YAYLI<sup>b</sup>

Article Info/Makale Bilgi

Received/Alındı: 10/10/2022

Revised/Düzeltildi: 11/11/2022

Accepted/Kabul edildi: 15/12/2022

Anahtar kelimeler:

Türkçe ders kitabı, görsel okuma, karikatür.

Keywords:

Turkish language textbook, visual reading, caricature.

ÖZ

Bu çalışmada ortaokul Türkçe ders kitaplarında kullanılan karikatür oranlarının ve türlerinin saptanması, karikatürlerin hangi becerileri geliştirmeye yönelik olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma olarak desenlenmiş olan bu çalışmada verilerin çözümlenmesi için doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. İnceleme kapsamına Talim Terbiye Kurulunca belirlenen ve MEB tarafından yayımlanmış Türkiye'deki ortaokullarda okutulan 5,6,7 ve 8. sınıf düzeyinde 4 Türkçe ders kitabı alınmıştır. Çalışmada ilk olarak ders kitaplarının önemine değinilmiş ardından okuryazarlık türlerine, görsel okuryazarlığa, karikatürün Türkçe eğitimdeki yerine ve karikatür türlerine yer verilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde ortaokul Türkçe ders kitapları temalar altında incelenmiş, kitaplardaki karikatür kullanım oranına bakılmış, kullanılan karikatürün türü ve karikatürün kullanım amacı belirlenmiştir. Araştırma sonucunda karikatür kullanımının en çok 5. sınıf ders kitabında olduğu görülmüştür. Araştırmada ortaya konulan bulgular ışığında kitaplarda kullanılan karikatür türlerinin artırılması ve ilköğretim birinci aşamadaki (1-4. sınıf) ders kitaplarındaki karikatür kullanımının da incelenerek bütüncül bir sonuca ulaşılması gerektiği önerilmiştir.

ABSTRACT

This study aimed to determine the proportions and types of cartoons used in middle school Turkish language textbooks and to determine which skills the cartoons are intended to develop. In this study, which has a qualitative research design, document analysis method was used to analyze the data. Four Turkish language textbooks at the 5th, 6th, 7th and 8th grade levels, which were determined by the Board of Education and published by the Ministry of National Education (MoNE) and taught in middle schools in Turkey, were included in the scope of the analysis. After the importance of textbooks was mentioned, the types of literacy, visual literacy, the place of caricature in Turkish education and caricature types were discussed. In the analysis of the data, middle school Turkish language textbooks were examined under the following themes: the rate of use of caricatures in the books, the style of caricature used and the purpose of using the caricatures. In the light of the findings of the research, it was suggested that the types of cartoons used in the textbooks should be increased and the use of cartoons in the textbooks in the elementary education (1st-4th grade) should be examined to reach a holistic conclusion.

<sup>a</sup>Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, haltun7878@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3324-774X>

<sup>b</sup>Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, dyayli@pau.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4938-0687>



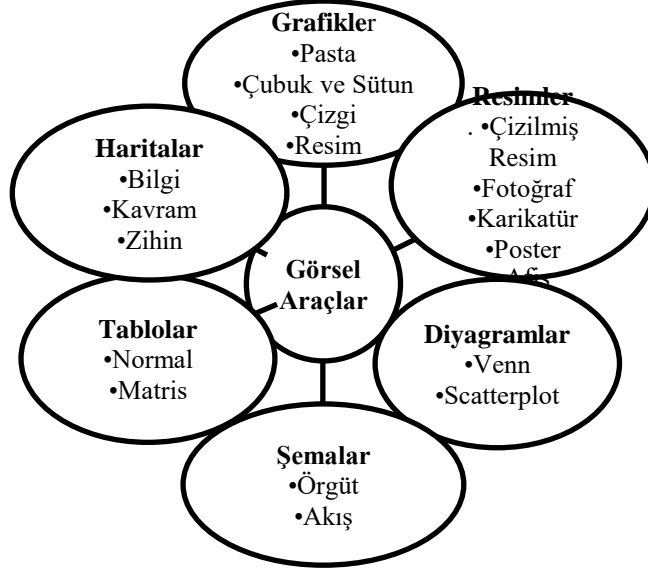
## Giriş

Okuryazarlık kavramı okuma, yazma ve çözümlene becerisinin anlamlandırmaya dayandırılarak geliştirilmesi (Kurudayıoğlu ve Tüzel, 2010) olarak tanımlansa da kavramın yalnızca okuma ve yazma süreçlerinden oluşmadığı bilinmektedir. Gelişen teknoloji ile 21. yüzyıldaki değişimler doğrultusunda farklı disiplinlerce birçok okuryazarlık türü ortaya çıkmıştır (Kellner, 2001). Bilgi okuryazarlığı, ekran okuryazarlığı, eleştirel okuyazarlık, bilimsel okuryazarlık, dijital okuryazarlık, görsel okuryazarlık, teknoloji okuryazarlığı, matematik okuryazarlığı, medya okuryazarlığı Snaveley ve Cooper'ın (1997) çalışmalarında değindiği çoklu okuryazarlık türlerinden bazılarıdır. Günümüzde kâğıt kalem odaklı okuryazarlık yerine çağın gereksinimlerine yanıt verecek işitsel ve görsel iletileri algılamaya, anlamlandırmaya, değerlendirmeye yönelik yeni okuryazarlıklar yeğlenmeye başlanmıştır (Tüzel, 2012). Farklı disiplinlerde birçok kaynakta çoğu içerik görsel ile yazıyı birlikte sunar. Bu görünümün sonucu olarak da görsel okuryazarlık, eğitimin etkili bir parçası durumuna gelir (Güneş, 2013).

Görsel okuma resim, kroki, fotoğraf, grafik, tablo, karikatür, vb. ile sosyal ve toplumsal olayları okuma, anlamlandırma ve zihinde yapılandırma durumudur (Güneş, 2013). Bu okuma türü, imgelerin kullanılmasında, yorumlanmasında ve üretiminde daha kolay ve zevkli bir öğrenme ortamı sağlar (Felten, 2008, s. 61). Görsel okuma sürecini görme, görseli algılayıp anlamını inceleme, görselleri yorumlama ve yeniden anlamlandırma biçiminde aşamalandıran Güneş (2007), sürecin en önemli bileşeninin bireylerin önbilgileri olduğunu belirtir. Görsel okuma sürecinde kullanılan görselleri tanıma, görsellerin anlamını araştırma, yorumlama, bireyleri güdüleme, bireylerde merak uyandırma, görselleri inceleme, kodları fark etme ve öğrenmeye yönlendirme etkinlikleri aracılığıyla gözlem yapmayı öğrenmek, görüleni aktarabilmek ve yaratıcılık gibi farklı beceriler geliştirilebilir (Kaplan, 2020).

Görsel okumanın kavramsal geçmişi çok eskiye dayanmaktadır (Melanlıoğlu, Tayşi ve Özdemir, 2012). 1923-2022 yılları arasında Türkiye'de görsel okumaya ilişkin doğrudan ya da dolaylı yapılan çalışmalarda geçen anahtar sözcüklerin görünümü Şekil 1'de sunulmuştur.

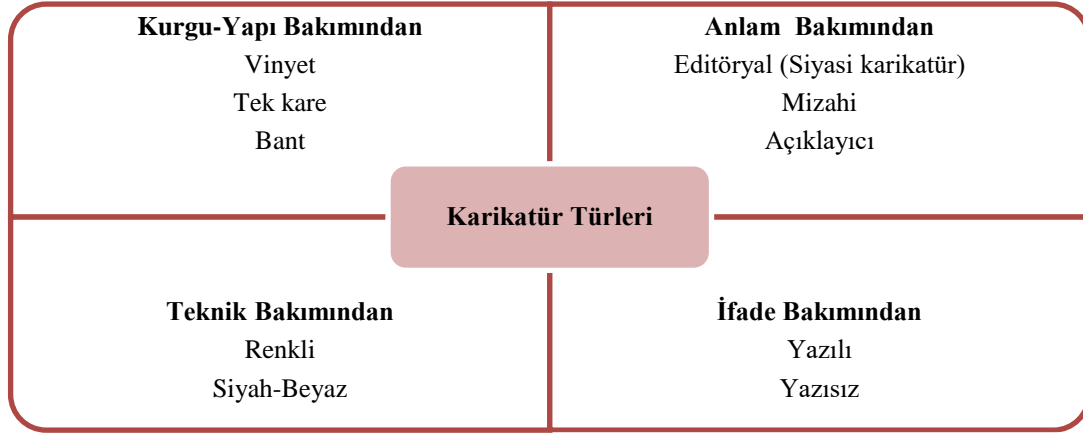


**Şekil 2.** İki boyutlu görsel araç ve gereçler

Şekil 2'ye göre karikatürler görsel araçlardan resimler ulamının altında bulunur. Karikatür, bir eleştiriyi aktarırken insana ilişkin her şeyi konu alır. Alanyazında karikatürün ne olduğuna ilişkin farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Önceleri insanların gülünç portreleri biçiminde tanımlanan karikatür, daha sonraları farklı anlamlar ile anılmaya başlamıştır (Hünerli, 1993). Karikatür, mizahı çizgi aracılığı ile yapma (Özer, 2007, s. 19); toplumdaki çelişkilerin, sorunların vb. eleştirel bir gözle abartılı çizimlerle yansıtılması (Uslu, 2007, s. 15); kişinin veya olayın alaylı, güldürürken düşündürecek biçimde çizilen resmi (Sever, 2003, s.18); yüz çizgilerinin ya da fiziksel görünüm oranlarının değiştirilmesi ile yapılan çizim (Kaplan, 2020); kişi, olay ve durumlara ilişkin vurgulayıcı, güldürücü, düşündürücü resim (Efe, 2005); verilecek iletiyi abartılı çizimlerle sunan görsel araç (Sarigül, 2009); ders kitaplarında bulunan görsel öğeler (Kabapınar, 2003) biçiminde tanımlanmaktadır.

Karikatürlerin taşıdıkları özelliklere göre farklı türleri bulunur. Alanyazında karikatürlerin anlamına, uygulanış biçimine, ifade yöntemine ve tekniğine göre farklı sınıflandırmaları ile karşılaşılmaktadır. Göçer ve Akgül (2018), içerdikleri anlam açısından karikatürleri Şekil 3'teki dört ulamda ele alır:

Şekil 3. Karikatür türleri (Göçer ve Akgül, 2018)



Şekil 3'e bakıldığında *editöryal karikatürler*, üreticisinin gazete veya dergi yöneticisi olduğu karikatürlerdir (Göçer ve Akgül, 2018). *Mizahî karikatür*, yalnızca güldürme amacı taşıyan karikatürlerdir. Mizah ve güldürünün ön planda olmadığı, düşündürmek için yararlanılan karikatürler ise *sanat karikatürüdür* (Efe, 2005). Öğretim ortamlarında yararlanılan karikatür türlerine ise *açıklayıcı karikatür* denilmektedir (Uslu, 2007). Türkçe öğretimi için iletiyi aktarmada mizahî ve açıklayıcı karikatürlerin harmanlanarak kullanılması önerilir (Göçer ve Akgül, 2018). Uygulanış biçimleri ve kurguları temele alındığında karikatürler; *vinyet*, *bant* ve *tek kare* olarak sınıflandırılır (Kaplan, 2020). Karikatürler ifade biçimine göre *yazılı* ve *yazısız* olarak ikiye ayrılır (Efe, 2005). Yazılı karikatürlerde çizgi ve metin birlikte yer alırken, yazısız karikatürlerde sadece çizgiler bulunur. Uygulanan tekniğine göre *renkli karikatür*, herhangi bir boya ile boyanabilirken; *siyah beyaz karikatürler*, boyanmadan siyah beyaz zıtlığından yararlanılarak hazırlanabilir (Özer, 2007). Bir başka karikatür sınıflandırması karikatürün amacına yönelik olarak Uğurel ve Moralı (2006) tarafından yapılan sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmada karikatürün amacı eğlendirme, güdüleme, tartışma, beyin fırtınası, araştırma ve düşündürme biçiminde sınıflandırılırken kavram karikatürleri de alt bir ulam olarak eklenmiştir. Uygulanış biçimlerine bakıldığında ise Özer (2007) karikatürleri altıya ayırmaktadır: *Vinyet* (Bir metnin içinde destekleyicilik için çizilmesi), *Tek bir kare içeren*, *Bant* (sıralı biçimde birçok görselden oluşması) ve *Portre karikatür*, *Çizgiöykü-çizgiroman* ve *Kavram karikatürleri*.

Eğitim ortamlarında karikatürden *derse hazırlık çalışmaları*, *dersin işlenişi ve değerlendirme çalışmaları* aşamalarında yararlanılabilir (Uğurel ve Moralı, 2006). Son zamanlarda ders kitaplarında daha çok kullanılmaya başlayan karikatür 2006 İTDÖP'de (İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı), ilk kez görsel okuma becerisinin içerisinde "*karikatürde verilen mesajı algılar*" kazanımı ile kullanılmıştır (MEB, 2006). Bu kazanım bağlamında karikatürün güçlü bir görsel olduğu için öğrencilerin ilgisini çektiğine, onların hazırbulunuşluk düzeylerini artırarak motivasyonu sağladığına inanılır. Programda karikatürün

bağımsız biçimde kullanılmadığı, programdaki diğer amaç ve kazanımlarla ilişkilendirilerek etkinlik örneklerinde karikatüre yer verildiği anlaşılmaktadır. Kazanımların becerilere dağılımında ise okuma, dinleme/izleme, konuşma ve yazma beceri alanlarına ilişkin birer tane görsel okuryazarlık/karikatür okuryazarlığı kazanımı bulunduğu görülmüştür (MEB, 2006). 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı kazanımlarında karikatüre doğrudan değinilmediği, karikatürün yazma ve konuşma öğrenme alanında diğer kazanımlarla ilişkilendirildiği belirlenmiştir (MEB, 2015). Programda “*Konuşmasını/sunumunu, bilgiyi daha net aktarabilmek için uygun durumlarda grafikler, görseller ve benzeri çoklu medya araçları ile destekler.*” (MEB, 2015) kazanımına değinilerek anlatımı güçlendirmek amacıyla konuşma ve yazma becerilerinde karikatürden de yararlanılabileceği ifade edilmiştir.

Bu çalışmada incelenen kitaplar 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda karikatür kullanımını göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda karikatüre önceki programlara göre daha çok yer verildiği görülmüştür. Örneğin, okuma kültürü temasında karikatür konusu ana konu olarak işlenmiştir. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda karikatür kavramına ilişkin kazanımlara ve beceri alanlarına bakıldığında “*Görsellerle ilgili soruları cevaplar.*” (MEB, 2019) kazanımının dört sınıf düzeyi (5-8.sınıf) için de ortak olarak kullanıldığı görülür. Kazanımların açıklamalarında ise görsel araç olarak 5. sınıflarda resim, 6. sınıflarda haber fotoğrafı, 7. sınıflarda duvar yazısı, 8. sınıflarda çizgi roman kavramına yer verilmiştir. Bu programda yer alan kazanımlar ve bu kazanımların beceri alanları değerlendirildiğinde (MEB, 2019); görsel okuryazarlık/karikatür okuryazarlığı ile ilgili kazanımların 14’ünün okuma, 2’sinin dinleme/izleme, 5’inin yazma alanından olduğu görülür. Konuşma becerisi ile ilgili doğrudan kazanım olmasa da diğer kazanımlarla ilişkili biçimde karikatür kazanımı programda bulunur.

Türkçe dersi öğretim programlarından yönelimle karikatür okuryazarlığı eğitiminden beklenen; bireylerin karikatürleri algılaması, çözümlemesi, yorumlaması ve karikatür çizmesi gibi yetkinlikleri kazanmasıdır (Kaplan, 2020). Karikatürden yararlanılarak tasarlanan ve uygulanan eğitimde öğrencinin kalıcı öğrenmeler gerçekleştirebilmesi için çizimde verilen iletiyi algılayabilmesi önemlidir. Öğretmen bu konuda rehber olmalı ve gerektiği yerde soracağı sorularla öğrencilerin iletiyi doğru anlamalarını sağlamalıdır (Göçer ve Akgül, 2018). Karikatürde geçenlerin doğru anlamlandırılabilmesi öğrencinin yaşı, ilgi düzeyi, bulunduğu coğrafya vb. etmenler ile ilişkilidir (Efe, 2005). Karikatürü algılama sürecinin ilk aşaması karikatürün düz okunması ve görülmesi ile başlar (Kaplan, 2020). Öğrenci bu aşamada çizgi, mizah, abartı öğelerini çözümlyerek çıkarımlarda bulunur. İkinci aşamada ise iletiyi düşünerek çözümleme yoluna gider ve karikatür diliyle okuma gerçekleştirir (Efe, 2005, s. 16). Karikatür çözümlenmesinde önemli durumlardan biri karikatür çizerinin, kullandığı kodları doğru bir biçimde çözümlenmesidir (Kaplan, 2020). Çözümlenen karikatürlerin yorumlanması sırasında karikatürün ilgili okur tarafından da yorum yapılabilecek düzeyde olması gerekir (Özer, 2007).

Karikatür çizmek ise okurun karikatürün konusunu ve karikatürdeki iletiyi görmesini sağlamak için çizimde abartma, mizah, eleştiri gibi öğeleri kullanma durumudur (Akkaya, 2011).

Karikatürün eğitim ortamında toplumsal olayları ele alırken kendine göre bir yöntemi vardır (Yaman, 2010). Türkçe dersinde metinde veya etkinliklerde karikatürlerden yararlanarak öğrencilerin sıradan, sıkıcı ve zor buldukları konuları eğlenceli ve kalıcı bir biçimde öğrenmeleri sağlanır (Bayülgen, 2011). Ayrıca öğrenciler ders kitaplarında yer alan karikatürler aracılığı ile konuya ilişkin sorgulama yapabilir, konunun farklı boyutlarını görebilir ve sonuçlar çıkarabilir (Akbaba, 2012). Karikatürlerin ders kitaplarına girmesi ile kullanılan kavram karikatürleriyle daha dersler etkili duruma getirilebilir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın Türkçe dersi öğretim programında da karikatürlere yer vermesi ile kazanım tümcelerinde karikatürün sınıf ortamında kullanım biçimine değinilmeye başlamıştır (MEB, 2005). Ancak yapılan alanyazın taraması sonucu Türkçe ders kitaplarında görsel okuryazarlık çalışmaları ile karşılaşmış (Doğru, Cepdibi ve Yıldırım Doğru, 2020; İşcan ve Kanca, 2021; Karaca, 2021; Türkben, 2019) ancak Türkçe ders kitaplarındaki karikatür okuryazarlığını ve karikatür kullanımını değerlendirmeye ilişkin çalışmalara rastlanmamıştır. Türkçe eğitiminde karikatürün ders kitapları aracılığı ile dil becerilerini geliştirme bakımından ölçümlendirilmesi, kullanılan karikatür türlerinin çözümlenmesi ve daha önce yapılmış bir çalışma olmaması nedeniyle bu çalışma önemlidir. Bu çalışmada ortaokul Türkçe ders kitaplarında kullanılan karikatür oranlarının ve türlerinin saptanması, karikatürlerin geliştirdiği becerilerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın amacından yönelimle şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Karikatürün Türkçe ders kitaplarında kullanım oranı nedir?
2. Karikatür Türkçe ders kitaplarında hangi temalarda ve konularda kullanılmıştır?
3. Türkçe ders kitaplarında hangi tür karikatürler kullanılmıştır?
4. Karikatür Türkçe ders kitaplarında hangi becerileri geliştirmek için kullanılmıştır?

## Yöntem

### Araştırma Deseni

Bu çalışma temel nitel araştırma desenine sahiptir. Araştırmada ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan veriler doküman incelemesi yöntemiyle oluşturulmuştur. Doküman incelemede, araştırma konusuna yönelik olgu ve olaylara ilişkin bilgi içeren yazılı belgeler çözümlenerek veriler elde edilir (Karasar, 2020). Araştırma problemi bağlamında kitaplardaki yazılı ve görsel dokümanların incelenmesi kapsamlı bir çıkarım ve araştırmanın geçerliliği için önemlidir (Baş ve Akturan, 2008).

### Çalışma Nesnesi

Bu çalışma Türkiye'deki ortaokullarda okutulan Türkçe ders kitapları içinden Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından hazırlanan ve basılan 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders

Kitapları ile yürütülmüştür. Bu bağlamda ders kitaplarında yer alan karikatürler alt problemler doğrultusunda incelenmiş ve bu karikatürlere bulgular bölümünde göndermede bulunulmuştur.

### **Verilerin Toplanması**

Bu çalışmada Talim ve Terbiye Kurulu tarafından Türkiye’deki ortaokullarda okutulan, 2019 TDÖP’den (1-8.sınıflar) yönelimle ortaokullar için hazırlanan Türkçe ders kitapları (5.-8. sınıflar) araştırılmıştır. İlgili Türkçe ders kitaplarına Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Bilişim Ağı’ndan (EBA) ulaşılmıştır. 2019 TDÖP’ye göre ders kitaplarında her sınıf düzeyinde 8 izlek (tema) ve her izlekte 4 metin kullanılmıştır.

Çalışmanın verileri araştırma konusuna yönelik olgu ve olaylara ilişkin bilgi içeren yazılı belgeler çözümlenerek doküman incelemesi tekniği ile toplanmıştır. Ardından toplanan verilerin içerdikleri karikatürler incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

### **Verilerin Çözümlemesi**

Bu çalışmada elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik çözümlemesi yönteminden yararlanılmıştır. İçerik çözümlemesinde, birbirleriyle benzerlik içeren verileri belirli temalar ve kavramlar bağlamında inceleyerek okuyucuların anlayabilecekleri bir biçimde düzenleyip kavramlara ulaşma söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek, 2005). İçerik çözümlemesi yalnızca metinlere ilişkin yapılan çalışmalarda tercih edilen bir yöntem değildir. Öğrencilerin yaptığı resimlerin ve tiyatro gösterilerinin, televizyon programlarının, görüşmelerin incelenmesinde de içerik çözümlemesi kullanılabilir (Büyüköztürk vd., 2014). İçerik çözümü verilerin kodlanmasını, temaların oluşturulmasını, verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi ve adlandırılmasını ve bulguların sunulmasını içermelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Çalışmanın veri çözümleme aşamasında, belirlenen karikatürlerin ölçütlere uygunluğu bir Resim öğretmeni, bir Görsel Sanatlar öğretmeni ve bir Türkçe uzmanından görüş alınarak düzenlenmiştir. İncelenen karikatürlerin çoğunluğunda uzman düşüncelerinde tutarlılığın olduğu görülmüştür. Üzerinde görüş birliği sağlanamayan vinyet ve kavram karikatürlerinden ilgili olanlar yeniden ele alınarak incelenmiştir. Nedenleri sorgulanmış ve ilgili görsellerden vinyet karikatürlerinden birinin bir ileti sunmaması; kavram karikatürlerinden birinin bir kavram yanılgısı ortaya koymak yerine mizahi öge içermesi nedeniyle incelemiden çıkarılmıştır. Böylece yapılan çözümlemenin güvenilirliği ve dolayısıyla geçerliği kanıtlanmıştır.

Ortaokul Türkçe ders kitapları temaları incelenmiş, kitaplardaki görseller sayılmış, kullanılan karikatürlerin türleri ve kullanım amaçları belirlenmiştir. Belirlenen veriler tablolar biçiminde bulgular bölümünde sunulmuş ve içerik çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir.



## Bulgular

Bu bölümde ortaokul Türkçe ders kitaplarında bulunan karikatürler içerik çözümlemesinin ardından çizelgeler biçiminde sunulmuştur. Her bir kitaba ilişkin çizelgede karikatürün kullandığı tema, yer, kullanıldığı öğrenme alanı, ilgili kazanım ve karikatürün uygulanma biçimi beş ulam çerçevesinde ele alınmıştır. Kitaplardaki görseller değerlendirilirken bir kareden oluşan çerçeveler, tek görsel biçiminde belirlenmiş; içindekiler bölümünde bulunan görseller inceleme kapsamına alınmamıştır. İncelenen kitaplarda “-” işareti kullanılarak, karikatüre yer verilmediği belirtilmiştir. Uygulanış biçimlerine göre karikatürler; vinyet, bant ve portre karikatür, tek bir kareden oluşan karikatür, çizgiöykü-çizgiroman karikatürü ve eğitimde çokça kullanılan kavram karikatürleri biçimindedir (Özer, 2007).

### Türkçe Ders Kitaplarındaki Karikatürlerin Kullanımı

#### 5. Sınıf Türkçe ders kitabı

Bu bölümde 5. sınıf Türkçe ders kitabı incelenmiş ve kitaptaki görsellerin sayısı saptanmıştır. Bunlardan hangilerinin karikatür olduğu, nerede bulunduğu, ilgili öğrenme alanı, kullanım amacı ve karikatürün türü Tablo 1’de belirtilmiştir.

**Tablo 1.** 5. Sınıf Türkçe ders kitabında karikatür kullanımı

Tema	Karikatürün Kullanıldığı Yer	Karikatürün Kullanıldığı Öğrenme Alanı	Karikatürün Türü	Karikatürün Kullanım Amacı
1.Birey ve Toplum	-	-	-	Okuduğunu anlama becerisini geliştirme Konuşma becerisini geliştirme
2.Millî Mücadele ve Atatürk	-	-	-	Dinleme becerisini geliştirme
3.Doğa ve Evren	3.3.Deprem (s. 88)	Okuma-Anlama	Tek kare	Okuduğunu anlama becerisini geliştirme
	Sakın Kesme (s. 98)	Konuşma Dinleme-İzleme	Tek kare	Görsel okuma becerisini geliştirme Yazma becerisini geliştirme
4.Millî Kültürümüz	4.3. Bohaç Han (s. 117)	Okuma-Anlama	Bant	Yazma becerisini geliştirme
	Ali Kuşçu (s. 128)	Okuma-Anlama Yazma	Tek kare	Okuduğunu anlama becerisini geliştirme Konuşma becerisini geliştirme

5.Vatandaşlık	5.2. Bilinçli Tüketici (s. 146)	Yazma	Kavram	-
	5.5. Çiftçi ile Çocukları (s. 162)	Okuma- Anlama	Tek kare	-
		Konuşma		
6.Sağlık ve Spor	-	-	-	-
7.Erdemler	-	-	-	-
8.Bilim ve Teknoloji	-	-	-	-

5. sınıf Türkçe ders kitabında toplam 346 görsel bulunmaktadır. Kitapta gerçek resimlere, çizimlere ve karikatürlere yer verilmiştir. Renkli ve siyah-beyaz olarak iki biçimde görseller yer almıştır. Tablo 1'e göre kitapta bulunan görsellerden Doğa ve Evren, Milli Kültürümüz, Vatandaşlık temalarında 26 tane karikatür kullanılmıştır. Bunlardan 17'si okuma metni içinde diğerleri etkinlikler içerisinde yer almaktadır. Buradan yönelimle kitapta bulunan %7,5 görsel karikatür kapsamındadır. Kitapta yalnızca tek kareden meydana gelen karikatür, bant karikatür ve kavram karikatürünün kullanıldığı saptanmıştır. Bu karikatürler, okuma-anlama, konuşma, dinleme-izleme ve yazma öğrenme alanlarında; görsel okuma becerisini, kalıp sözleri kullanabilme becerisini, okuma ve anlama becerisini, yazma becerisini ve dinleme becerisini geliştirme amaçlı kullanılmıştır.

### 6. Sınıf Türkçe ders kitabı

İncelenen 6. sınıf Türkçe ders kitabına ilişkin görsellerden hangilerinin karikatür olduğu, nerede bulunduğu, ilgili öğrenme alanı, kullanım amacı ve karikatürün türü Tablo 2'de belirtilmiştir.

**Tablo 2.** 6. Sınıf Türkçe ders kitabında karikatür kullanımı

Tema	Karikatürün Kullanıldığı Yer	Karikatürün Kullanıldığı Öğrenme Alanı	Karikatürün Türü	Karikatürün Kullanım Amacı
1.Duygular	-	-	-	-
2.Milli Mücadele ve Atatürk	-	-	-	-
3.Çocuk Dünyası	-	-	-	-
4.Erdemler	-	-	-	-
5.Milli Kültürümüz	5.2. Adam Olmuş Çocuklar- Barış Manço (s. 140-144)	Okuma-Anlama	Portre Bant	Okuduğunu anlama becerisini geliştirme Görsel okuma becerisini geliştirme
6.Okuma Kültürü	-	-	-	-

7.Bilim ve Teknoloji	7.2. Piri Reis'in Eserleri (s.196-198-201)	Okuma- Anlama	Tek kare Portre Bant	Okuduğunu anlama becerisini geliştirme
8.İletişim	-	-	-	-

6. sınıf Türkçe ders kitabında toplam 331 görsel belirlenmiştir. Kitapta gerçek resimlere, haber fotoğraflarına, çizimlere ve karikatürlere yer verilmiştir. Renkli ve siyah-beyaz görseller kullanılmıştır. Tablo 2'ye bakıldığında kitapta bulunan görsellerden, Milli Kültürümüz, Bilim ve Teknoloji temalarında tamamı okuma metinlerinde yer alan 16 karikatür saptanmıştır. Bu bağlamda kitapta bulunan görsellerin % 4,8'i karikatürdür. 6. sınıf Türkçe ders kitabında portre karikatür, tek kare ve bant karikatür türlerine yer verilmiştir. Bu karikatürler yalnızca okuma-anlama öğrenme alanında, görsel okuma becerisini ve okuma-anlama becerisini geliştirme amaçlı kullanılmıştır.

### 7. Sınıf Türkçe ders kitabı

7. sınıf Türkçe ders kitabı incelenerek görseller belirlenmiştir. İlgili görsellerden hangilerinin karikatür olduğu, nerede bulunduğu, ilgili öğrenme alanı, kullanım amacı ve karikatürün türü Tablo 3'te belirtilmiştir.

**Tablo 3.** 7. Sınıf Türkçe ders kitabında karikatür kullanımı

Tema	Karikatürün Kullanıldığı Yer	Karikatürün Kullanıldığı Öğrenme Alanı	Karikatürün Türü	Karikatürün Kullanım Amacı
1.Erdemler	1.1. Arıların İlhamı (s. 14)	Okuma-Anlama	Bant	Okuma-anlama becerisini geliştirme
		Konuşma		Konuşma becerisini geliştirme
2.Milli Mücadele ve Atatürk	-	-	-	-
3.Kişisel Gelişim	3.3. İnsanlarla Geçinme Sanatı (s.79, 84,88)	Okuma-Anlama	Vinyet Tek kare	Okuma-anlama becerisini geliştirme
4.Milli Kültürümüz	4.3. Türkiye'm, Anayurdum, Sebebim, Çarem! (s. 113)	Okuma-Anlama	Tek kare	Okuma-anlama becerisini geliştirme
		Konuşma		Konuşma becerisini geliştirme
5.Bilim ve Teknoloji	5.1. Piri Reis (s. 126)	Okuma-Anlama	Çizgiöykü-çizgiroman	Okuma-anlama becerisini geliştirme
	5.3. Cahit Arf (s. 156)	Okuma-Anlama	Tek kare	

		Yazma	-	Görsel okuma becerisini geliştirme
				Yazma becerisini geliştirme
6.Okuma Kültürü	-	-	-	-
7.Doğa ve Evren	-	-	-	-
8.Zaman ve Mekan	8.1. İstanbul (s. 224,225, 228)	Okuma-Anlama	Tek kare Vinyet	Okuma-anlama becerisini geliştirme

7. sınıf Türkçe ders kitabında toplam 340 görsel bulunmaktadır. Kitapta gerçek resimlere, çizimlere ve karikatürlere yer verilmiştir. 4'ü siyah-beyaz, 9'u renkli 13 karikatür kullanımı saptanmıştır. Tablo 3'e göre karikatürlerin 2'si Bilim ve Teknoloji, Zaman ve Mekan temalarının okuma metni olarak; 11'i ise etkinliklerde Kişisel Gelişim, Milli Kültürümüz, Erdemler temalarında kullanılmıştır. Buna göre kitapta yer alan görsellerden %3,8'i karikatür biçimindedir. 7. sınıf Türkçe ders kitabında vinyent karikatür, bant ve tek kareden oluşan karikatür, çizgiöykü-çizgiroman karikatürü kullanıldığı saptanmıştır. Bu karikatürler okuma-anlama, konuşma, dinleme-izleme ve yazma öğrenme alanlarında; görsel okuma becerisini, okuma ve anlama becerisini, yazma becerisini ve konuşma becerisini geliştirme amaçlı kullanılmıştır.

### 8. Sınıf Türkçe ders kitabı

İncelenen 8. sınıf Türkçe ders kitabına ilişkin görsellerden hangilerinin karikatür olduğu, nerede bulunduğu, ilgili öğrenme alanı, kullanım amacı ve karikatürün türü Tablo 4'te belirtilmiştir.

**Tablo 4.** 8. Sınıf Türkçe ders kitabında karikatür kullanımı

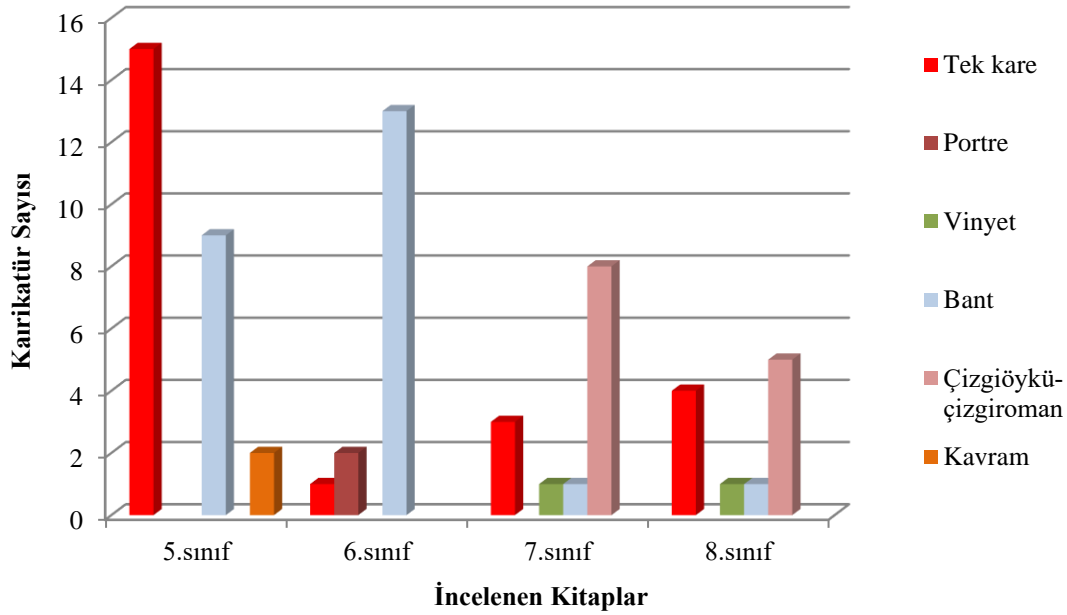
Tema	Karikatürün Kullanıldığı Yer	Karikatürün Kullanıldığı Öğrenme Alanı	Karikatürün Türü	Karikatürün Kullanım Amacı
1.Erdemler	1.1. İyimselik ve Kötümselik Üzerine (s. 13, 17)	Okuma-Anlama Konuşma	Tek kare Bant	Okuma-anlama becerisini geliştirme Konuşma Becerisini geliştirme
2.Milli Mücadele ve Atatürk	-	-	-	-
3.Bilim ve Teknoloji	3.2. Simit ve Peynir'le Bilim İnsanı Öyküleri (s. 88-91)	Okuma-Anlama	Çizgiöykü-çizgiroman	Okuma-anlama becerisini geliştirme
4.Birey ve Toplum	-	-	-	-

5.Zaman ve Mekan	5.5. İstanbul İle Hasbihal (s. 172-173)	Okuma-Anlama	Vinyent	Okuma-anlama becerisini geliştirme
6.Milli Kültürümüz	-	-	-	-
7.Doğa ve Evren	7.4. Hava Kirliliği (s. 245)	Okuma-Anlama	Tek kare	Görsel okuma becerisini geliştirme
		Konuşma		Konuşma becerisini geliştirme
8.Vatandaşlık	-	-	-	-

8. sınıf Türkçe ders kitabında toplam 357 görsel belirlenmiştir. Kitapta gerçek resimlere, haber fotoğraflarına, çizimlere ve karikatürlere yer verilmiştir. Tablo 4'e göre kitapta bulunan görsellerden, Erdemler, Bilim ve Teknoloji, Zaman ve Mekan, Doğa ve Evren temalarında 8'i okuma metinleri biçiminde, 6'sı etkinlikler içerisinde yer alan 14 karikatür saptanmıştır. Bu bağlamda kitapta bulunan görsellerin % 3,9' u karikatürdür. 8. sınıf Türkçe ders kitabında bant, tek kareden oluşan, vinyet karikatür ve çizgiöykü-çizgiroman karikatür türünün kullanıldığı belirlenmiştir. Bu karikatürler okuma-anlama ve konuşma öğrenme alanında; görsel okuma becerisini, okuma ve anlama becerisini ve konuşma becerisini geliştirme amaçlı kullanılmıştır.

### **Türkçe Ders Kitaplarında Kullanılan Karikatür Türleri**

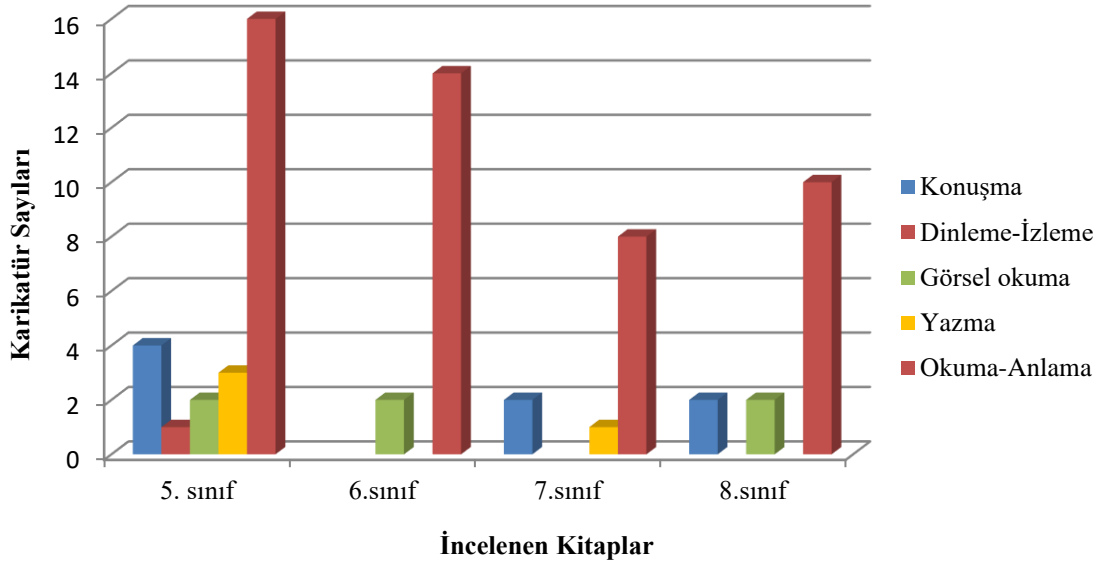
Bu çalışmada incelenen Türkçe ders kitaplarındaki karikatürler uygulama biçimlerine göre Özer'in (2007) sınıflandırmasından yönelimle yapılandırılmıştır. Bu bağlamda Özer'in (2007) sınıflandırmasına göre Türkçe ders kitaplarında belirlenen karikatürlerin türleri Şekil 4'te belirtilmiştir.

**Şekil 4.** Türkçe Ders Kitaplarında Kullanılan Karikatür Türleri

Şekil 4'e bakıldığında incelenen 5.sınıf Türkçe ders kitabında tek bir kareden oluşan karikatür türünün; 6.sınıf Türkçe ders kitabında bant karikatür türünün; 7.sınıf ve 8.sınıf Türkçe ders kitaplarında çizgiöykü- çizgiroman karikatür türünün diğerlerinden daha çok kullanıldığı belirlenmiştir. 5.sınıf Türkçe ders kitabında vinyet karikatür, çizgiöykü- çizgiroman karikatür, portre karikatür türüne yer verilmezken 6.sınıf Türkçe ders kitabında yalnızca portre karikatür, tek kare ve bant karikatür türüne yer verildiği görülmüştür. Çizgiöykü-çizgiroman ve vinyet karikatür türleri yalnızca 7. ve 8.sınıf Türkçe ders kitaplarında kullanılırken bant karikatür türü dört kitapta da ortak olarak kullanılan bir tür olmuştur.

### Türkçe Ders Kitaplarındaki Karikatürlerin Kullanım Amaçları

2019 TDÖP'de (MEB, 2019) görsel okuryazarlığa derinlemesine yer verilmesi de karikatür okuryazarlığına önceki programlara göre daha çok değinildiği görülmektedir. 2019 TDÖP'de (MEB, 2019) belirtilen kazanımlar ve bu kazanımların ilgili olduğu öğrenme alanına bakıldığında görsel okuryazarlık/karikatür okuryazarlığına ilişkin kazanımların 14'ünün okuma, 2'si dinleme/izleme, 5'i yazma alanındadır. Türkçe ders kitaplarının incelendiği bu çalışmada kitaplarda yer verilen karikatürlerin kullanım amaçları, geliştirilmek istenen beceri ve kazanımlara göre belirlenmiş ve beş ulam halinde sunulmuştur. Bu amaçlar bağlamında karikatürlerden dört temel dil becerisini geliştirirken yararlandığı gibi görsel okuma becerisini geliştirmek için de yararlanılır. İncelenen kitaplarda yer alan karikatürlerden bazıları birden çok amacı içerse de baskın olan amaçlar esas alınmaktadır. Türkçe ders kitaplarında belirlenen karikatürlerin kullanım amaçları ve sınıf düzeyine göre dağılımları Tablo 6'da belirtilmiştir.

**Şekil 5.** Türkçe Ders kitaplarındaki karikatürlerin kullanım amaçları

Şekil 5'e bakıldığında 5. sınıf Türkçe ders kitabında belirlenen 26 karikatürden 4'ünün konuşma becerisini, 1'inin dinleme becerisini, 3'ünün yazma becerisini, 16'sının okuma ve anlama becerisini ve 2'sinin görsel okuma becerisini geliştirmek amacıyla kullanıldığı saptanmıştır. 6. sınıf Türkçe ders kitabında belirlenen 16 karikatürden 14'ünün okuma ve anlama becerisini ve 2'sinin görsel okuma becerisini geliştirmek için kullanıldığı belirlenmiştir. 7. sınıf Türkçe ders kitabında 13 karikatür saptanmış, bunlardan 8'inin okuma ve anlama becerisini, 2'sinin konuşma becerisini, 1'inin yazma becerisini ve 2'sinin görsel okuma becerisini geliştirmek amacıyla kullanıldığı görülmüştür. Son olarak 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında 10'u okuma ve anlama becerisini, 2'si konuşma becerisini ve 2'si görsel okuma becerisini geliştirmek amacıyla toplam 14 karikatürün kullanıldığı belirlenmiştir.

### Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada, ortaokul Türkçe ders kitaplarında kullanılan karikatür oranı, karikatürün kullanıldığı temalar, geliştirdiği beceri alanları ve kullanılan karikatür türleri ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Türkçe eğitiminde görseller ile gerçekleştirilen eğitimin kalıcılığı önemsense de karikatürlerin yeterince kullanılmadığı görülmüştür. Bu çalışma sonucunda 5. sınıf Türkçe ders kitabında gerçek resimlere, çizimlere ve karikatürlere yer verildiği belirlenmiştir. Belirlenen görsellerin renkli ve siyah-beyaz olduğu görülmüştür. Kitapta yer alan görsellerden Doğa ve Evren, Milli Kültürümüz, Vatandaşlık temalarında 26 adet karikatür kullanılmıştır. Bu kitapta vinyet karikatür, çizgiöykü- çizgiroman karikatür, portre karikatür türüne yer verilmemiştir. Kavram karikatürleri ise yalnızca bu sınıf düzeyinde

kullanılmıştır. Saptanan bu karikatür türlerinin çoğu okuma-anlama becerisini geliştirmek için kullanılmıştır. Ancak Bayülgen (2011) karikatürlerin yazma becerisini de geliştirmek için kullanılabilecek görseller içerisinde yer aldığını söyler.

6. sınıf Türkçe ders kitabı incelendiğinde toplam 331 görsel ile karşılaşmıştır. Kitapta gerçek resimlere, haber fotoğraflarına, çizimlere ve karikatürlere yer verilmiştir. Renkli ve siyah-beyaz görseller kullanılmıştır. Kitapta bulunan görsellerden, Milli Kültürümüz, Bilim ve Teknoloji temalarında tamamı okuma metinlerinde yer alan 16 karikatür saptanmıştır. Bu kitapta yalnızca portre karikatür, tek kare ve bant karikatür türüne yer verildiği görülmüştür. Bu karikatürler yalnızca okuma-anlama öğrenme alanında, görsel okuma becerisini ve okuma-anlama becerisini geliştirme amaçlı kullanılmıştır. Kaplan'a (2020) göre karikatür okuryazarlığı ile zenginleştirilen Türkçe derslerinde görsel uyarıcı olarak karikatürlerin kullanımı, dersleri eğlenceli duruma getirirken kalıcılığı da sağlar.

İncelenen 7. sınıf Türkçe ders kitabında toplam 340 görsel saptanmıştır. Kitapta gerçek resimlere, çizimlere ve karikatürlere yer verilmiştir. Bu kitapta 4'ü siyah-beyaz, 9'u renkli 13 karikatür görülürken 8. sınıf ders kitabında 8'i okuma metinleri biçiminde, 6'sı etkinlikler içerisinde yer alan 14 karikatür belirlenmiştir.

Karikatür kullanımı en çok 5.sınıf ders kitabında görülmüştür. Bu durumun diğer sınıflarda giderek azaldığı ancak 8. sınıf ders kitabının diğerlerine göre hacimli olması nedeniyle bu oranı bozduğu görülmüştür. Çizgiöykü-çizgiroman ve vinyet karikatür türleri yalnızca 7. ve 8.sınıf Türkçe ders kitaplarında kullanılırken bant karikatür türü dört kitapta da ortak olarak kullanılan bir tür olmuştur. Bu karikatürler, bilişsel, duyuşsal ve devinişsel öğrenme alanlarında; görsel okuma becerisini, okuma ve anlama becerisini, yazma becerisini ve konuşma becerisini geliştirme amacıyla kullanılmıştır. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda karikatür okuryazarlığına ilişkin kazanımlar içerisinde konuşma becerisi yer almazken 5., 7. ve 8. sınıf ders kitaplarında karikatürlerin konuşma etkinliğinin içerisinde yer almasının önemli olduğu düşünülmektedir. Karikatür aracılığı ile dört temel dil becerisinin geliştirilme yolları Melanlıoğlu, Tayşi ve Özdemir (2012) tarafından incelenmiş ve dil becerilerini geliştirmenin yanında dilbilgisi öğretiminde de karikatürlerden yararlanılabileceği belirtilmiştir. Yine Göçer ve Akgül'ün (2018) karikatür kullanımının Türkçe eğitimindeki tüm beceri alanlarını geliştirdiğini belirtmesi çalışmanın sonucuyla örtüşmektedir.

Dönmez (2013), tek başına görsel kullanımının metinleri resimlendirmekten ileri gidemediğini belirtir. Karikatür okuryazarlığı destekli Türkçe dersleri ve kitapları ile öğrenciler, eğlenerek derse etkin katılmanın yanında karikatürün Türkçe derslerinde bilimsel olarak kullanılabileceğini de anlamış olur.

Bu çalışmanın ders kitaplarında karikatür ve karikatür kullanılarak gerçekleştirilen nitelikli etkinliklerin az olduğu sonucu Göçer ve Akgül'ün (2018) araştırma sonucu ile örtüşmektedir. Oysa 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programında karikatür bir metin türü olarak kabul edilmiş ve ilköğretimin bütün düzeylerinde bu metin türüne yer verilmesi gerektiği



belirtilmiştir. Disiplinlerarası özelliği olması nedeniyle karikatürler Türkçe ders kitabı dışındaki diğer derslerin etkinliklerinde de kullanılabilir (Özer, 2007) Farklı disiplinlere ilişkin gerçekleştirilen araştırmalar (Ada, 2020; Erim, 2019) bunu kanıtlar niteliktedir. Ders kitaplarında yer alan farklı beceri alanlarındaki karikatür okuryazarlığı etkinlikleri ile kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesinde karikatürün etkili bir ders aracı olarak kullanılabileceği düşünülebilir. Bu bağlamda karikatürlerin hatırlamayı kolaylaştırdığı, farklı çalışmalarda da (Akkaya 2011; Göçer ve Akgül, 2018) vurgulanmıştır.

Bu çalışmada incelenen Türkçe ders kitaplarında, farklı amaçlar ile karikatürlerin kullanıldığı ancak bu kullanımın yeterli düzeyde olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu karikatür türlerinin kullanımının yaygınlaştırılması ve farklı beceri alanlarında da kullanılması gerektiği görülmüştür.

### Öneriler

Çalışmanın bulgularından yönelimle Türkçe derslerinde aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- Karikatür okuryazarlığı ile desteklenen Türkçe derslerinin öğrencilere sağlayacağı katkılar düşünülerek ders kitaplarında karikatür türlerine ilişkin etkinlikler artırılabilir.
- Karikatüre ilişkin yapılan araştırmalar çoğunlukla fen, matematik ve sosyal bilgiler öğretimi alanında yapılmış, Türkçe eğitiminde kullanılabilirliğini değerlendiren yeterince araştırma yapılmamıştır. Bu nedenle Türkçe eğitiminde karikatürün eğitim ortamlarında kullanılabilirliğini değerlendiren çalışmalar yapılabilir.
- Bütüncül bir sonuca ulaşmak için ilköğretim birinci aşamadaki (1-4. sınıf) ders kitaplarında karikatür kullanımı incelenebilir.

### Kaynakça

- Ada, S. (2020). *4. sınıf sosyal bilgiler dersi üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında kavram karikatürü kullanımının ders başarısına etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Düzce Üniversitesi.
- Akbaba, B. (2012). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Görsel Materyallerin Kullanımı. M. Safran (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi* içinde (ss. 284-319). Pegem Yayıncılık.
- Akkaya, A. (2011). *Karikatürlerle dilbilgisi öğretimi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Akyol, H. (2008). *Yeni programa Uygun Türkçe öğretim yöntemleri*. Kök Yayıncılık.
- Ayar, Z. (2015). *Teaching vocabulary through cartoons to the learners of English as a foreign language*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri Nvio 7.0 ile nitel veri analizi*. (1. Basım ). Seçkin.

- Bayülgen, N. (2011). Yazı çalışmalarında karikatür, motivasyon ve yaratıcılık. *Araştırma Temelli Etkinlik Dergisi (ATED)*, 1(1), 39-55.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, K. E., Akgün, E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (18. Basım). Pegem.
- Çetinkaya, G. (2017). Okuryazarlık gelişimi kuramları. Ülper, H. (Ed.), *Okumaya genel bir bakış* içinde (ss. 97-122). Pegem Akademi.
- Efe, H. (2005). *Karikatür ve eğitim*. Etki Yayıncılık.
- Erim, H. B. (2019). *6.sınıf din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde İslam'ın sakınılmasını istediği bazı davranışlar ünitesinin öğretiminde kavram karikatürü destekli probleme dayalı öğrenme yönteminin etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Et, E. (2019). *Karikatürle yazma çalışmalarının ortaokul öğrencilerinin yaratıcı yazma becerisine etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.
- Doğru, S., Cepdibi, S. ve Yıldırım Doğru, S. S. (2020). İşitme engelliler ilkokullarında kullanılan Türkçe kitaplarındaki etkinliklerin görsel okuryazarlık becerileri açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(4), 1421-1435.
- Dönmez, F. A. (2013). *İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Türkçe öğretiminde okuduğunu anlama ve yazma becerilerinin gelişmesinde karikatürün etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Felten, P. (2008). Visual literacy. *Change: The Magazine of Higher Learning*, 40(6), 60-64. <https://doi.org/10.3200/CHNG.40.6.60-64>
- Göçer, A., ve Akgül, O. (2018). Türkçe eğitiminde karikatür kullanımı ve eğitsel değeri. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 86-100. <https://doi.org/10.31464/jlere.389852>
- Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Güneş, F. (2013). Görsel okuma eğitimi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 1-17.
- Güneş, F. (2020). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Pegem Akademi.
- İşcan, A., ve Kanca, E. (2020). Yabancılar Türkçe öğretimi ders kitaplarında görsel-metin uyumu. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 133-160.
- Kabapınar, F. (2003). An examination of visuals in Turkish and English science and chemistry textbooks from the point of view of constructivist approach. *Hacettepe University Journal of Education*, 25(1), 119-126.
- Kaplan, N. (2017). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan ders kitaplarında karikatürlerin yeri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Kaplan, K. (2020). *Ortaokul Türkçe derslerinde karikatür okuryazarlığı becerisinin geliştirilmesi: Bir eylem araştırması*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Uşak Üniversitesi.

- Karaca, O. D. (2021). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarında görsel okuryazarlık uygulamaları*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Başkent Üniversitesi.
- Karasar, N. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (35. Basım). Nobel Yayın Dağıtım
- Kellner, D. (2001). New technologies / new literacies: restructuring education for a new millennium. *International Journal of Technology and Design Education*, 11(2), 67-81.
- Kurudayıoğlu, M., ve Tüzel, S. (2010). 21. yüzyıl okuryazarlık türleri değişen metin algısı ve Türkçe eğitimi. *TÜBAR*, 28(1), 283-298.
- MEB. (2005). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (1-5. Sınıflar)*. MEB Yayınları.
- MEB. (2006). İlköğretim Türkçe dersi (6, 7 ve 8. Sınıflar) öğretim programı. MEB Yayınları.
- MEB. (2015). *Türkçe dersi (1-8. Sınıflar) öğretim programı*. MEB Yayınları
- MEB. (2019). *Ortaokul ve imamhatip ortaokulu 8. sınıf ders kitabı*. MEB Yayınları.
- Melanlıoğlu, D., Tayşi Karakuş E. & Özdemir, B. (2012). Yabancılara Türkçe öğretiminde karikatür kullanımı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 241-256.
- Örs, F. (2007). Eğitim ve karikatür. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 84 (1) 26-28.
- Özer, A. (2007). *Kuramsal ve uygulamalı karikatür*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Snavely, L., ve Cooper, N. (1997). The information literacy debate. *The Journal of Academic Librarianship*, 23(1), 9-13. [https://doi.org/10.1016/S0099-1333\(97\)90066-5](https://doi.org/10.1016/S0099-1333(97)90066-5)
- Sarıgül, B. (2009). *The signficance of caricature in visual communication*. Izmir University Of Economics, Faculty Of Fine Arts And Design Department Of Visual Communication Design, 1-13.
- Sever, S. (2003). *Çocuk ve edebiyat*. Kök Yayıncılık.
- Türkben, T. (2019). Türkçe ders kitaplarındaki metin resimlerinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 650-672.
- Tüzel, S. (2012). *İlköğretim ikinci kademe Türkçe derslerinde medya okuryazarlığı eğitimi: Bir eylem araştırması*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Uğurel, I., ve Moralı, S. (2006). Cartoons and their use in mathematics. *Journal of National Education*, 1, 32-46.
- Uslu, H. (2007). Eğitimde karikatür. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 84, 15-18.
- Yaman, H. (2010). Cartoons as a teaching tool: a research on Turkish language grammar teaching. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 1, 1231-1242.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (5. Basım). Seçkin.

## Extended Abstract

### Introduction

In line with the developments in the field of science and technology, the lives of individuals have also begun to change. This change has also affected the needs, objectives, problems encountered, solutions produced, sources of information, and ways of reaching information. In the process of change, the use of visuals continues to affect the whole life with technological tools. Information, computer, scientific, digital, screen, critical, visual, mathematical, media and technology literacy are some of the multiple literacy types that Snavely & Cooper (1997) mentioned in their studies. Nowadays, instead of paper-and-pencil-oriented literacy, new literacy aimed at perceiving, interpreting and evaluating audio and visual messages that will respond to the needs of the age has begun to be preferred (Tüzel, 2012). As a result of this situation, visual literacy becomes an effective element of education from an early age (Güneş, 2013). One of the literacy based on visual literacy is caricature literacy. The purpose of caricature literacy is to make the reader smile and think (Özer, 2007). The use of caricatures in Turkish language classes is an activity that develops the skills of reading a visual text, using language, critical thinking and making inferences. Content suitable for the Turkish Language Teaching Curriculum should be used in order to develop caricature literacy in Turkish language lessons and textbooks, and to use caricatures in an appropriate way. The Ministry of National Education started to include caricatures in the Turkish language teaching curriculum, and the use of caricatures in the classroom was mentioned in the outcome sentences (MEB, 2005). However, the literature review displayed some studies on visual literacy but not ones on caricature literacy and caricature use in Turkish language textbooks. Therefore, this study aims to determine the proportions and types of caricatures used as a visual stimulus in middle school Turkish language textbooks (5th-8th grades) and to determine which skills the caricatures are intended to develop.

### Method

This study has a basic quantitative research design in which the data in the middle school Turkish language textbooks were analyzed through document analysis. The universe of this study consists of Turkish language textbooks taught in middle schools in Turkey. 4 middle school Turkish language textbooks (5th-8th grades) prepared by the Ministry of National Education (MEB) were selected as the sampling. The relevant Turkish language textbooks were obtained from the Education Information Network (EBA) of the Ministry of National Education. According to the 2019 Turkish Language Teaching Curriculum, 8 themes were used at each grade level and 4 texts in each theme were used in the textbooks. In this study, content analysis method was used to analyze the data. Middle school Turkish language textbooks (5th-8th grades) were examined by theme, the images in the books were counted, the use of caricatures, the type of caricature used and the purpose of using the caricature were determined.

## **Results**

In this research, the rate of cartoons used in middle school Turkish language textbooks (5th-8th grades), the themes in which cartoons are used, the skill areas they have developed and the types of cartoons used have been examined in detail. Although the permanence of the visual education in Turkish education is important, it has been seen that cartoons are not used enough. As a result of this study, it was determined that real pictures, drawings and cartoons were included in the 5th grade Turkish language textbook. It has been observed that the images are in two forms as color and black and white. When the 6th grade Turkish language textbook was examined, a total of 331 visuals were encountered. The book includes real pictures, news photos, drawings and cartoons. Color and black and white images were used. A total of 340 visuals were identified in the 7th grade Turkish language textbook examined. Real pictures, drawings and cartoons are included in the book. While there are 13 cartoons, 4 of which are black and white and 9 of which are colored, in this book, 14 cartoons, 8 of which are in the form of reading texts and 6 of which are included in the activities, have been determined in the 8th grade textbook. The use of cartoons is mostly seen in the 5th grade textbook. It was observed that this situation decreased gradually in other classes, but this ratio was impaired due to the fact that the 8th grade textbook was bulky compared to the others. While comics-cartoon cartoons and vignette cartoons were used only in 7th and 8th grade Turkish language textbooks, tape cartoon was a common genre used in all four books.

## **Conclusion**

In the Turkish language textbooks examined in this study, it was concluded that cartoons were used for different purposes, but this use was not sufficient. It was concluded that the use of these cartoon types should be expanded and used in line with different skill areas so that students could internalize the processes of caricature literacy.